

Література:

1. Балагурі Е.А., Пеняк С.І. Закарпаття – земля слов'янська. – Ужгород: Карпати, 1976. – С.68.
2. Пеняк С.І. Ранньослов'янське і давньоруське населення Закарпаття VI – XIII ст. – Київ: Наукова думка, 1980. – С. 77.
3. Повесть минулих літ // Літопис Руський – К.: Дніпро, 1989 – С.14; Пеняк С.І. історія Закарпаття з найдавніших часів до приходу угорців в Карпатську угловину. – Ужгород: Вета – Закарпаття, 1997. – С.43.
4. Борейский – Бергфельд И. История Венгрии в Средние Века и новое время. – С.-Пб: Изд. акц. общ. “Брокгауз - Ефрон”. 1908 – С.13.
5. Гранчак І.М., Пальок В.В. Місто над Ужем. – Ужгород: Карпати, 1973 - С.20; Нариси історії Закарпаття. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно – видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1993 – Т.1 – С.54.
6. Археология Венгрии. – М.: Наука, 1981 – С.341.
7. Demko K. Felső – Magyarországi Városok életéről a XV – XVII. Században. – Budapest: Kiadja A.M. Tud. Akadémia, 1890 – 1 old.
8. Firon A. Kassa. – Budapest: Felelő kiado, 1986 – 16 old.
9. Csanki D. Magyarország történelmi joldrajza a Nyuladiak Korában. – Budapest: Kiadja A Magyar Tudományos Akademia, 1890 – 1 köt. – 467 old.
10. Тиводар М. Закарпаття: народознавчі роздуми. – Ужгород: Карпати, 1995 – С.16; Войтович Л. По слідах білих хорватів // Літопис Червоної калини. – Львів: Атлас, – 1993 - № 5-6-С. 3.
11. Thuróczy. A Magyarok Krónikája. - Budapest: Helicon Kiado, 1986 – 109 old.
12. Lehoczky T. Beregvarmegye monographiaja. – Ungvarott: Nyomatott Polacsek Miksa Könyvnyomdajaban, 1881 – III köt. – 1 resz – 89 old.
13. Heltai G. Kronika Az Magyaroknak Dolgairol. – Budapest: Akademia kiado, 1973. – 40 old.
14. Anonymi Belae regis notarii de Gestis Hungarorum liber. – Viennae: Typis et sumtibus Caroli Cerold, 1827 – pag. 17.
15. Кобаль Й. Історія Ужгородського замку. – Ужгород: МПП Гражда, 2001 – С.2.
16. Гаджега В. Севлюш особливо под королями Арпадовичами (р. 1301). – Подкарпатська Русь – Рочник II. – Ужгород, 15 января, 1925 – Часть 1 – С.7-12.
17. Fejer G. Codex Diplomaticus Hungariae ecclessiaticus as civilis. – Budaec, 1829. – Т/ III – vol/1. – pag 201.
18. Панця О. Хустський замок. – Ужгород: Патент, 1998 – С.5.

Польська політика останніх Пршемисловичів (кінець XIII – початок XIV ст.)

І. Ліхтей

Втручання Чеського королівства у внутрішні справи Польщі, розпочате ще за правління Пршемисла Отакара II (1253–1278), в останнє десятиліття XIII ст. набувало нечуваного розмаху. Саме на цей час припадає активізація зовнішньополітичного курсу Отакарового сина Вацлава II (1278–1305), котрий зумів підкорити і протягом кількох років утримувати значну частину держави П'ястів. Польські історики кінця XIX – першої половини XX ст. вважали чеське панування втраченим періодом суспільного розвитку, позаяк експансія Вацлава II, на їх думку, перешкоджала об'єднанню країни під владою місцевих князів [1]. Чеські ж дослідники трактували ці події з династичного погляду й відзначали позитивні моменти у відносинах Пршемисловичів із польськими містами [2]. Нові наукові підходи щодо характеристики цієї переломної епохи у польській історіографії починають з'являтися в 60-ті роки минулого століття. Про це свідчать праці Й. Б'єн'яка [3], С. Гавласа [4] та Т. Новаковського [5].

Своєрідну оцінку втручання Вацлава II у польські справи дав відомий американський історик чеського походження Ф. Дворнік, книга якого "Слов'яни в Європейській історії та цивілізації" перекладена українською мовою. Він, зокрема, стверджує, що недоброчинне ставлення польських дослідників до цієї проблеми випливає з "націоналістичного упередження" й нехтування конкретних фактів, які проливають зовсім інше світло на відносини Вацлава II з П'ястовичами. На думку Ф. Дворніка, "коротке правління чеського короля в Польщі було надзвичайно благотворним для цієї країни. Вацлав II був хорошим правителем і певною мірою впорядкував розладнану польську економіку. Його правління слід вважати прогресивним кроком до остаточної консолідації польських земель у XIV ст." [6].

Нещодавно перший науковий синтез історії Польщі підготували львівські історики М. Крикун та Л. Зашкільняк [7]. Однак згадані питан-

ня тут висвітлюються лише побіжно, як правило, в контексті відновлення Польської держави. Тому пропонується стаття має за мету простежити найважливіші етапи польської політики останніх Пршемисловичів і з'ясувати реальність їх намірів щодо створення великої центральноєвропейської монархії. Автором ставиться також завдання проаналізувати функції та діяльність старост як носіїв чеської влади в Польщі, вказати на їх внесок у подолання феодальної анархії, розбійництва й беззаконня, охарактеризувати заходи Вацлава II, спрямовані на зміцнення свого панування в цій країні.

Після того, як 26 серпня 1278 р. на Моравському полі в жорстокій битві з німецьким цісарем Рудольфом I Габсбургом (1273–1291) трагічно загинув Пршемисл Отакар II, "король золотий і залізний" в оцінці тогочасних хроністів, спадкоємцем чеського трону залишився його семилітній син Вацлав II. Щодо хоробрості, мужності, вміння поводитися зі зброєю він не вдався у свого батька, хоча при дворі його, напевно, до цього заохочували. Навіть природа обділила Вацлава необхідними для рицарського способу життя зростом, дужими руками й витривалістю [8]. Майбутній чеський володар мав зовсім інші нахили: був кволий, боявся заворушень, майже увесь час проводив у костелах або писав вірші німецькою мовою [9]. Славетний італійський поет Данте Аліґ'єрі (1265–1321), на противагу Пршемислу Отакару II, критикував Вацлава за розпутний характер і називав його "ледащо з бородою" [10]. Незважаючи на досить негативну оцінку, що, звичайно, вплинула на думку сучасників, Вацлав II виявився кмітливим державцем і дипломатом, найбагатшим правителем у Центральній Європі.

У травні 1283 р. юний король, який до цього часу знаходився поза межами Чехії під опікою Оттона Бранденбурзького, повернувся в Прагу. На початку 1285 р. Вацлав одружився з Гутою, донькою імператора Рудольфа I Габсбурга [11]. Внаслідок цього шлюбу в Чеському королівстві скінчився вплив Завіша із Фалькенштейна. Останній був дуже обдарованою та амбітною особою і, поєднавши долю з Кунгудою, вдовою Пршемисла Отакара II, відігравав головну роль у державному управлінні, дотримуючись антигабсбурзької політики [12]. Побоюючись, що Завіш намагатиметься захопити чеський трон, Вацлав наказав ув'язнити всесильного вельможу. У січні 1290 р. Завіша було страчено і Вацлав II перебрав усю повноту влади в країні [13]. За його правління Чеське королівство процвітало, головним чином, завдяки розробці багатих срібних копалень біля Кутної Гори. Король запровадив державну монополію на видобуток срібла, що незмірно збільшило прибутки його скарбниці.

Нормалізація внутрішнього життя Чеської держави дозволила Вацлаву II активізувати закордонну політику. Її основні тенденції визначали міцні позиції Габсбургів у Австрії. Шлюбом своєї доньки Гути із Вацлавом II Рудольф I Габсбург намагався тісніше прив'язати чеського короля до власних інтересів і одночасно вивільнив йому руки щодо експансії у Мейсені та Польщі [14]. Тому Вацлав полишив ідею завоювання австрійських альпійських земель, чого всіляко прагнув його батько – Пршемисл Отакар II, а в 1291 р. навіть відмовився стати німецьким цісарем [15]. Комбінуючи силу зброї та кутногорського срібла, Вацлав розгорнув свої універсалістські устремління у двох цілком протилежних напрямках. Об'єктом його зовнішньополітичної діяльності стали, перш за все, роздроблені імперські області на північному заході від Чехії. Тут Вацлав II підкорив Хебську область, встановив ленну зверхність над Плісецьським (Альтенбург, Хемніц), купив Пірну, заволодів Фрейбергом і марно намагався здобути Мейсен [16]. Відтак, у сферу інтересів чеської дипломатії потрапляє Силезія та Малопольща.

Наприкінці XIII ст. окремі правителі з династії П'ястів за підтримки рицарства, частини духівництва та міського населення намагаються об'єднати польські землі під своєю владою. Але загальному й постійно зростаючому бажанню подолати політичну роздробленість Польщі перешкоджали егоїзм місцевих князів та локал-патріотичні суперечки про те, котрому з історичних регіонів належить стати ядром відродженої монархії. За право вибороти першість змагалися три економічно найрозвиненіші області країни: Великопольща з архієпископським Гнезном, де в X ст. зародилася польська державність, Малопольща з її головним містом Краковом, де знаходилася резиденція останніх принцепсів, та Силезія на чолі з Вроцлавом, міць якого набувала дедалі сильніших обертів. Найбільш притягальним для багатьох князів був Краків як польська історична столиця [17]. Той, хто володів Краковом та Вавельським замком, мав усі підстави претендувати на верховну владу в Польщі. Краківські князі посідали чільне місце в ієрархії інших удільних правителів. Тому боротьба за Краків становила яскраву сторінку об'єднавчих зусиль кінця XIII – початку XIV ст.

Перша спроба часткового відродження Польщі як держави припадає на 1279 р., коли краківський трон зайняв серадзький князь Лешек Чорний (1279–1288). Це призвело до політичного об'єднання Малопольщі із Серадзькою та частиною Ленчицької земель. У 1282 і 1285 рр. проти влади Лешека Чорного бунтували малопольські вельможі на чолі з краківським єпископом Павлом із Пшеманкова. Проте з допомогою рицарства

та міщанства князь зумів приборкати норовливих магнатів. Особливо небезпечним виявилось друге повстання, для придушення котрого Лешек Чорний звернувся за допомогою до Угорщини. Краків та інші міста, що підтримали князя, здобули нові привілеї, зокрема, право зводити кріпосні стіни. Все це зміцнило їх політичний статус та обороноздатність, особливо під час останнього нападу татар на Малопольщу 1287 р. [18].

Після смерті в 1288 р. Лешека Чорного краківські міщани, всупереч волі вельмож, запросили на трон силезького князя Генрика IV. З його ім'ям пов'язується друга спроба часткового об'єднання польських земель. Генрик IV (Пробус) Праведний (бл. 1257/1258–1290) виховувався при празькому дворі Пршемисла Отакара II і вважався зразком освіченого монарха [19]. Коли 26 серпня 1278 р. трагічно загинув Пршемисл Отакар II, то Генрик IV претендував на опікунство над його малолітнім сином Вацлавом II, а, отже, й на владу в Чехії. У цих зусиллях Генрика IV активно підтримувала Вацлавова мати – королева Кунгута. Проте празький патриціат відкрив браму головного міста бранденбурзькому маркграфові Оттонові. Він і став на п'ять років опікуном Вацлава II, а одночасно й господарем Чехії, тоді як Моравією управляв Рудольф Габсбург. Силезький князь отримав із чеської спадщини лише Кладську область [20]. Після невдалої спроби заволодіти Чехією Генрик IV Пробус у 1280 р. примирився з Рудольфом Габсбургом, склав останньому клятву вірності як сеньйору і прийняв від нього свої землі в лено.

Підтримка міст і рицарства дозволила Генрикові IV відстояти Вроцлав від зазіхань Болеслава II Рогатки (1220/25–1278) та приєднати до свого уділу частину сусідніх територій. Отримавши Кладсько, Пробус у 1279 р. викупив Кросенську землю, віддану під заставу Бранденбурзькому маркграфству, й на деякий час заволодів Вієленською (Рудською) областю в районі верхньої течії річки Варти. Він також примусив визнати свою владу глогівського та легніцького князів. Подальшим об'єктом територіальної експансії Генрика IV стала Малопольща. Запрошений городянами на краківський престол, Пробус, однак, наштотхнувся на опозицію малопольських вельмож та рицарства, котрі підтримували кандидатуру бжесьькокуявського князя Владислава I Локетка (1260/61–1333), брата Лешека Чорного. Суперництво за краківський трон переросло в міжусобну війну. У 1289 р. Владислав Локеток при підтримці загонів із Русі захопив Краків, але Пробус швидко відтіснив його до Сандомира [21]. Здобувши Краків, Генрик IV звернувся до папи Римського з проханням дозволити йому прийняти королівський титул [22]. Проте він так і не дочекався позитивної відповіді, бо в 1290 р. був отруєний [23].

Перебуваючи вже на смертному ложі, Пробус своїм тестаментом від 24 червня 1290 р. заповів Вроцлав глогівському князеві Генрикові III (пом. у 1309 р.), а Краківщину – великопольському правителю Пшемислові II (1257–1296) [24]. Кладську ж область належало повернути чеському королеві Вацлавові II. Однак той не вдовольнився цим придбанням і висунув претензії на всі володіння Генрика IV. При цьому Вацлав II посилався, з одного боку, на спадковий договір із Генриком IV, а з другого, – на ту обставину, що останній прийняв від німецького короля свої ж землі в лено, котре тепер знову повернулося в імперію. Рудольф I Габсбург, на той час уже Вацлавів тесть, підтримав, звичайно, рідного зятя і 22 липня 1290 р. постановив, що всі ленні володіння, звільнені після смерті Генрика IV, повинні перейти до чеського правителя. Невдовзі грамотою від 25 вересня 1290 р. німецький король підтвердив і спадкову угоду, укладену між Генриком IV та Вацлавом II. Згідно з її положеннями, саме Вацлав мав стати наступником Генрика "в землі й князівстві вроцлавському та силезькому". Ще один привілей, виданий Рудольфом того ж дня, узаконював дідичні права чеського монарха й на інші уділи Генрика IV [25].

Рішення Рудольфа I Габсбурга про передачу Вацлавові всіх маєтків Генрика IV Пробуса, ймовірно, стосувалося й Малопольщі. До того ж, Вацлавова тітка Грифіна, вдова по Лешеків Чорному, за чеським переказом начебто записала цю провінцію йому у спадок. Все це й використав молодий Пршемислович у своїх домаганнях на краківський трон і Малопольщу. Проте Краківщину, згідно з тестаментом Генрика IV, зайняв великопольський князь Пшемисл II, а Сандомирщину захопив і продовжував утримувати до 1292 р. Владислав Локеток [26]. В результаті між обома Г'ястовичами зародилася неприязнь, але було очевидно, що в боротьбі за Малопольщу жоден з них наразі не зможе взяти верх.

Проти Пшемисла II та Владислава Локетка празький двір знайшов спільників у Рацібожсько-Опольському князівстві, котре й стало містком чеської експансії до Малопольщі. Ще в 1289 р. васальну залежність від Вацлава II визнав битомсько-козелєцький князь Казимир II. Під час зустрічі 17 січня 1291 р. в Оломоуці про свою відданість чеському королеві заявили Мешко III Цешинський та Болеслав I Опольський. Невдовзі на бік Вацлава перейшов бургграф замків Скала та Славков краківський вельможа Генріх із Встова. На основі договору, укладеного 7 лютого 1291 р. в Брні, він одержав від чеського володаря річний прибуток у розмірі 300 гривень срібла [27].

Дипломатична активність празького двору завершилася переговорами із Пшемислом II, котрий, будучи не в силі протистояти Вацлавові вес-

ною 1291 р. передав йому свої права на Малополющу. Натомість Вацлав II виплатив Пшемислові чималу грошову суму, а згодом всіляко сприяв його одруженню із бранденбурзькою принцесою Маркеттою. Цей шлюб забезпечував Пшемислові II гегемонію у Гданському Помор'ї [28]. Покидаючи в 1291 р. Краків, Пшемисл вивіз у Великопольщу королівські інсигнії, які зберігалися в сакристії тамтешнього кафедрального собору й могли потрапити до рук Вацлава II [29]. Незважаючи на те, що Сандомир продовжував утримувати Владислав Локеток, молодий Пршемислович у грамоті від 10 квітня 1291 р. титулується вже як *rex Bohemie, dux Cracovie et Sandomerie, marchioque Moravie*, тобто “король Богемії, князь Кракова й Сандомира, маркграф Моравії” [30].

Весною 1291 р. військо Вацлава II, очолюване єпископом Арнольдом Бамберзьким і верхньосилезькими князями, вирушило до Малополющі. Проти чеської експансії виступила частина краківських вельмож під проводом каштеляна Жегоги та загони угорського короля Андраша III (1290–1301). Ще в листопаді 1290 р. Владислав I Локеток зумів видати заміж за Андраша III свою племінницю й наразі користувався його підмогою. Після взяття Кракова чеська армія попрямувала до Сандомира, де була зупинена Владиславом Локетком та угорцями [31]. Влітку 1291 р., в ході ще одного походу на Краківщину, Вацлав II почав формувати власний адміністративний апарат для управління підкореними територіями. Так, своїм намісником у Краківській землі він призначив опольського князя Болеслава. Це був перший чеський “староста” (королівський гетьман) у Польщі. Головою новоствореної краківської секції чеської королівської канцелярії став силезький нотар Генріх Квас, котрий іменувався *notarius per Cracoviam et Sandomiriam* [32]. Посаду краківського каштеляна обійняв Вратислав Ліс.

Панування Вацлава II у Кракові спиралося на тамтешніх міщан, шляхту й духовенство, поводителем котрих виступав єпископ Павел із Пшеманкова. Основні принципи чеської влади в Малополющі обумовлювалися у двох літомишльських привілеях, оприлюднених 1 вересня 1291 р. Один з них призначався для князівства Краківського й Сандомирського (*Episcopum et Capitulum Cracoviense, nec non clericos tam Religiosos quam etiam selulares, Barones, Milites, Ciues et alios Vniuersos Ducatum nostrorum Cracovie et Sandomerie, fideles nostros*) [33] і був, власне, першою польською “великою хартією”, яка регулювала права шляхти й обов’язки монарха. Населенню Малополющі гарантувалася безпека проживання, захист від розбійницьких нападів та грабунків найбільш войовничих феодалів. Чеський володар обіцяв дотримуватися усталених порядків при наданні звань і посад, а також не посягати на ті пільги, які раніше були

декларовані духовенству, панам, рицарству й городянам князівства Краківського та Сандомирського. Вацлав II повністю акцептував спільну владу “ради” землі, куди входили й церковні достойники, та владу *Seniorem Vagorum*, тобто вищих урядників і представників старих родів. Саме з ними належало погоджувати рішення про призначення на посади-уряди. Нарешті, король запевняв, що не запроваджуватиме нові податки. Другий привілей, виданий єпископу Павлу та краківському капітулу, торкався десятини з видобутку солі для єпархіального кліру. Ця королівська регалія називалася *supra salis* (соляна жупа) й підтверджувала всі церковні вольності та річні прибутки [34].

В обох грамотах Вацлав виступає як “князь Кракова й Сандомира”. Однак Сандомирська земля все ще залишалася в руках Владислава Локетка. Тому в 1292 р. празький двір вирішив організувати збройну виправу проти непокірного П’ястовича. Крім старих союзників, князів силезьких та Пшемисла Великопольського, допомогу Вацлаву зголосився надати його свояк Болеслав II Мазовецький. У 1291 р. Болеслав взяв шлюб із Вацлавою сестрою Кунгудою й родинні зв’язки не дозволяли йому стояти осторонь [35]. Серед спільників молодого Пршемисловича були також Оттон Бранденбурзький та Мікулаш Опавський. У серпні 1292 р. чисельна армія, очолювана Вацлавом II, покинула Прагу. В Ополі чотири нижньосилезькі князі – Мешко III Цешинський, Казимир II Битомський, Болеслав I Опольський та Пшемисл Рацібожський – склали чеському королеві васальну присягу й отримали від нього свої землі в лено [36].

Вацлавове військо рішучим ударом захопило Сандомир і відтіснило Владислава Локетка до Серадзі. Під час штурму міста Локеток разом із братом Казимиром 28 вересня здалися на милість переможця. Подальшу долю непокірних П’ястовичів мали вирішити мирні переговори. Як чеський партнер в їх роботі брав участь і гнзненський архієпископ Якуб Свінка. Джерела засвідчують також присутність єпископів празького та оломоуцького, пруського магістра Тевтонського ордену, багатьох удільних князів у т. ч. й Пшемисла Великопольського. Куявські П’ястовичі зреклися від своїх претензій на Малополющу, а Владислав I Локеток приніс оммаж Вацлаві як сеньйору. Після проголошення клятви вірності він прийняв від чеського короля в лено дідичні маєтки Бжесьць Куявський і Серадзь [37]. Приборкавши Локетка, молодий Пршемислович із триумфом увійшов до Кракова, де видав кілька грамот. Усі вони скріплені новою королівською печаткою із зображенням чеського лева та краківського орла [38]. З цього моменту, ймовірно, слід датувати початок систематичних зусиль Вацлава II, спрямованих на здобуття польської корони.

Наприкінці 1293 р. Вацлав знову відвідав Краків. Тут він оприлюднив кілька установчих грамот для польських монастирів та імунітетну хартію для нового краківського єпископа Прокопа. Відтак, Вацлав доручив управління Малопольщею своїм старостам, які призначалися з числа іноземців, удільних князів або чеських панів. Ці впливові посадовці постійно змінювалися. Так, після опольського князя Болеслава краєм керували Гінек з Дубе (1293), Тас із Візмбурка (1294) та Мікулаш Опавський (1295) [39]. При уряді старости було створено спеціальну канцелярію. Її очолив краківський канцлер Пакослав, котрий змінив на цій посаді Генріха Кваса [40]. Деяких перетворень зазнала й польська історична столиця – Краків. Чеський король наказав збудувати кріпосні стіни між Вавелем та містом. Згодом тут виникло Нове Місто – *Nova civitas in Okol* [41]. У Кракові було також проведено грошову реформу [42]. На території саноцької землі, яка належала вдові Грифіні, молодий Пршемислович заснував у 1292 р. місто Новий Сонч. Воно розташовувалося на стратегічному шляху з Кракова до області Шариша й Спіша у Східній Словаччині [43].

Найбільшим супротивником чеського монарха в подальшій боротьбі за королівську корону став великопольський князь Пшемисл II, котрий панував над Познанською, Гнєзненською та Каліською землями. Покидаючи в 1291 р. під тиском Вацлава II Краків, Пшемисл, однак, не відмовився від наміру володіти цим містом. Його бажання проявилось у вживанні ним, починаючи з 1293 р., титулатури "князь Великопольщі й дідич Кракова". Пшемисл II продовжував залишатися найактивнішим поборником ідеї відродження Польщі як єдиної держави, котру всіляко підтримували церковні ієрархи на чолі з архієпископом Якубом Свінкою. Першим кроком у реалізації цієї програми стало мирне об'єднання Великопольщі зі Східним Помор'ям. У 1294 р. помер поморський князь Мщуй II, який, згідно з договором 1282 р., заповів свій уділ великопольському правителю, зберігаючи за собою лише пожиттєву владу. Тому після смерті Мщуя II у Східному Помор'ї запанував Пшемисл II [44]. Внаслідок територіальних придбань його князівство перетворилося в одне з найбільших у тогочасній Польщі.

Посилення позицій Пшемисла II призвело до протистояння двох провідних областей, що вагою реальної могутності й політичних традицій змагалися за першість у польських землях: Великопольщі, де володарював П'ястович і де знаходилася церковна митрополія – архієпископське Гнєзно, та Малопольщі з історичною столицею Краковом, котра належала Вацлаву II. На початковому етапі боротьби між п'ястівською північчю та пршемисловичівським півднем за польську корону обидва суперники во-

ювали дипломатичними засобами. Римська курія, – головна інстанція, яка мала винести остаточне рішення у цьому двобою, підтримала польську сторону. Пшемисл II, очевидно, здавався папі Боніфацію VIII більш вірнопідданим ленником, ніж могутній чеський король. Великим прихильником Пшемисла II був і Якуб Свінка, до думки якого прислухалися в Римі. Саме Якуб Свінка 26 червня 1295 р. з дозволу папи у гнєзненському кафедральному соборі коронував Пшемисла II на польського короля. Погрози празького двору піти війною, якщо Пшемисл не зречеться королівського титулу, та протести Вацлава II в римського понтифіка слід визнати недоречними: коронація в Гнєзні була легітимною [45].

В територіальному відношенні королівство Пшемисла II обмежувалося лише Великопольщею та Східним Помор'ям. Проте, як відзначає "Збраславська хроніка", папське повноваження королівського звання Пшемисла II стосувалося "всієї Польщі" з огляду на її історичні кордони [46]. Очевидно, не випадково королівська грамота, видана в серпні 1295 р., вже скріплена підписом "Premislaus secundus, Dei gratia rex Polonorum et dux Pomoranie", тобто "Пшемисл другий, Божою милістю король Польщі й князь Помор'я". Про ширші амбіції говорить і печатка нового монарха. На аверсі розміщено зображення короля, котрий сидить на троні й увінчаний короною, та парафразу S[IGILLUM] PREMIZLI DEI GRATIA REGIS POL[ONIAE]. На реверсі відтворено коронованого орла з написом, інспірованим текстом "Великопольської хроніки": REDDIDIT IPSE P[RO]TENS V[IR]TRICIA SIGNA POLONIS. Це означає, що Пшемисл "повернув полякам переможні символи (знаки)", а, отже, й корону [47]. Прийняття Пшемислом II краківського гербу із зображенням орла, як слушно зауважує львівський історик М. Крикун, свідчить про загальнопольський характер його королівського титулу [48].

Подальше згуртування польських земель під скіпетром Пшемисла II так і не настало, бо 8 лютого 1296 р. він був підступно вбитий унаслідок змови великопольських вельмож, підмовлених бранденбурзьким маркграфом. Після смерті Пшемисла II між П'ястовичами розгорілася боротьба за його спадщину, що, звичайно, сприяло проникненню чеського впливу до Великопольщі. Згідно зі заповітом Пшемисла II, Польське королівство мало відійти глоговському князеві Генрикові III, котрому належало продовжити об'єднання країни. Проти нього відразу ж виступив бжесьцькокуявський і ленчицько-ссадзький князь Владислав I Локсток, якого підтримала частина великопольського рицарства. Після сутичок зі своїм небожем Лешеком Іновроцлавським Владислав Локсток заволодів Східним Помор'ям, а в боротьбі з Генриком III зайняв більшу частину

Великопольщі. Відтак 10 березня 1296 р. обидва суперники підписали угоду, за якою Генрикові III Глогівському дісталось лише південно-західне прикордоння Великопольщі до річок Одери і Варти. Решту земель цього уділу, а також Східне Помор'я отримав Владислав I Локеток [49].

У результаті нових територіальних придбань Владислав Локеток, котрого з 1292 р. вважали покірним васалом чеського короля, став наймогутнішим польським князем. Тому вже наприкінці 1296 р. празький двір припускав можливість чергової війни з норавливим П'ястовичем. Користуючись тим, що Вацлав II був зайнятий справами в німецькій імперії, Владислав I Локеток, імовірно, знову почав висувати претензії на Малополющу. Проте до збройного втручання не дійшло, бо Вацлав II зумів владнати польське питання з допомогою грошей. Згідно з договором, підписаним 18 листопада 1297 року в Серадзі, Владислав I Локеток за винагороду в розмірі 5000 гривень сріблом зрікся своїх прав на Краківщину й Сандомирщину на користь Вацлава II [50].

Втім, Владислав Локеток виявився не в змозі навести лад навіть у тих уділах, які наразі зберіг за собою. Дуже швидко його правлінням почали обурюватися у Великопольщі. Невдоволення наростало через невміння, а, можливо, й небажання Владислава Локетка протидіяти проявам розбійництва та анархії, що завдавало чималих збитків маєткам світських і, особливо, духовних феодалів. Політичну короткозорість великопольського князя відразу ж використав у власних інтересах Генрик III. Готуючись до вирішальної битви проти Владислава Локетка, глогівський князь зумів перетягти на свій бік великопольське духовенство. Так, 24 червня 1298 р. познанський єпископ Андрій зі згоди Якуба Свінки та вроцлавського єпископа Віслава уклав із Генриком III таємну угоду, в якій церква обіцяла підтримати останнього у здобутті королівської корони. Церковні ієрархи сподівалися з допомогою Генрика III витіснити Владислава I Локетка з Великопольщі та Помор'я. Але глогівський князь не був настільки сильним, щоб приборкати Владислава Локетка [51].

У 1299 р. в боротьбу між П'ястовичами втрутився Вацлав II, котрий, нарешті, взявся за остаточне розв'язання польського питання. Як і раніше, об'єктом інтересів амбітного Пршемисловича в Польщі була королівська корона. Зі своєї попередньої невдачі Вацлав зробив висновок, що поставлена мета залишиться недосяжною, якщо його влада й надалі обмежуватиметься лише Малополющем. Тому він вирішив, насамперед, завоювати прихильність великопольських світських і духовних феодалів та поширити чеське панування на архієпископську столицю – місто Гнезно. Тільки зараз Вацлав і його радники оцінили значення Гнезна як польської

церковної митрополії, де за кілька років до цього на королівський трон вступив Пршемисл II [52]. Виконання наміченого плану полегшували напружені стосунки Владислава I Локетка з Генриком III Глогівським. Їх міжкнязівські чвари виснажували Польщу, послаблюючи таким чином захисні можливості країни.

Перший дипломатичний удар празького двору було спрямовано проти Владислава I Локетка, котрий опинився у фінансовій скруті. На цьому знову вирішив зіграти чеський король. І він не прогадав. Свідченням відчайдушної спроби Владислава Локетка роздобути гроші за будь-яку ціну є грамота, видана ним 27 серпня 1299 р. в Кленце. За готовність Вацлава виплатити 4000 польських гривень та поступитися прибутками Олкушської жупи Владислав Локеток поклявся в тому, що прибуде на Різдво до Праги, віддасть йому всі свої землі (Великополющу, Помор'я, Куявію, Серадзь і Ленчицю) й після того, як складе присягу вірності, прийме їх знову, але вже в якості лена Чеського королівства. Угода завершувалася надзвичайно суворим застереженням: в разі невиконання Владиславом Локетком хоча б одного пункту договору, всі його володіння відразу ж переходять до рук Вацлава II. Чеський король, очевидно, добре усвідомлював, що Владислав I Локеток слова не дотримає й домовлявся лише для того, аби, в результаті, дістати правову підставу для підкорення цього войовничого П'ястовича [53].

Далі шлях до королівського трону Вацлавові II залюбки відкрило великопольське панство й вище духовенство. З їх поглядом, чому саме Вацлавові слід віддати польську корону, нас знайомить "Збраславська хроніка". Її автор устами найстаріших мужів польських характеризує чеського короля як правителя, котрому "можна в цілковитій безпеці підкоритися разом із землею". Хроніст називає Вацлава "наймогутнішим" монархом, "прихильником спокою", володарем "багатьох скарбів", якому належать "усі навколишні землі". Саме він здатний найкраще "захистити нас" (поляків – І. Л.) [54], тобто гарантувати інтеграцію Великопольщі й забезпечити еліті політичну стабільність. Такі аргументи не є проявом стереотипного мислення одного лише збраславського хроніста. "Поляки бачили слабкість князя Владислава й запросили Вацлава, короля Богемії" – констатує "Великопольський річник". Це ж джерело позитивно оцінює правління Вацлава, за якого "у Польщі особливо процвітатимуть мир і правосуддя" [55].

Як впливає з повідомлень хроністів, і шляхта, й духовенство були свідомі того, що панування Вацлава II сприятиме консолідації польського суспільства. Тому, переконавшись у неспроможності Генрика III Глогів-

ського усунути малопопулярного Владислава I Локетка й об'єднати країну, знать і церковні достойники Великопольщі запропонували Вацлаву одружитися з Риксою–Ельжбетою, донькою вбитого Пшемисла II. Позаяк королева Гута померла ще в 1297 р., то Вацлав звичайно пристав на цей шлюб. До того ж, із рукою Рикси–Ельжбети йому належало отримати й польську корону. Навесні 1300 р. в Празі відбулися матримоніальні переговори, які мали нечуваний успіх. Уже в липні 1300 р. дванадцятилітня Рикса–Ельжбета приїхала до Чехії, щоб стати другою Вацлавовою жінкою [56]. Проте вона не відразу поселилася у празькому дворі, а певний період, очевидно, проживала в Будинському панстві. Тут юною нареченою мала опікуватися Вацлавова тітка Грифіна, вдова по Лешекві Чорному. Король Вацлав поведився як справжній бонвіван і відкладав весілля аж до травня 1303 р. [57].

Одночасно із заручинами влітку 1300 р. тривали військові й дипломатичні приготування до коронаційної поїздки Вацлава II в Польщу. Достеменно невідомо, чи благословив Вацлавове вінчання папа, хоча знаємо, що наприкінці 1299 р. в Римі перебував чеський канцлер Петр із Аспельту. Ймовірно, Боніфацій VIII або просто вичікував, як розгортатимуться події далі, або взагалі не бажав підтримати польську коронацію Вацлава II. Натомість, молодий Пршемислович зумів завоювати прихильність Альбрехта Габсбурга. Грамотою від 29 червня 1300 р. німецький володар передав Вацлаву в дідичне лено ті землі Владислава I Локетка, які чеський король зможе підкорити [58]. Втім, постає питання про правомірність такого акту, адже Польща до об'єднання Священної Римської імперії не належала.

Коли ж наприкінці липня 1300 р. Вацлав II вирушив із військом до Польщі, становище Владислава I Локетка було безнадійним. Несподіваного удару йому завдали великопольські рицарі, котрих підтримала церква. Більшість із них переметнулася на чеський бік, позаяк бажала мати сильного правителя, здатного ліквідувати феодальну анархію й об'єднати Польщу. Сподівань великопольського рицарства Владислав I Локеток наразі не виправдав. Тому вождь опозиції, познанський єпископ Андрій, відлучив Владислава Локетка від церкви, а на всі його володіння наклав інтердикт. З ініціативи того ж єпископа в Познані зібрався з'їзд світських і духовних феодалів, на якому Владислава Локетка було позбавлено трону, а правителем Великопольщі визнано Вацлава II [59]. Опальний князь утік на чужину й кілька років жив вигнанцем в Угорщині та Італії. Вацлав II без зусиль зайняв Великопольщу й Східне Помор'я. Тут йому підкорився гданський палатин Свенца та його син, каліський пробст Петер.

Відтак, наприкінці серпня 1300 р. у гнєзненському кафедральному соборі єпископ Якуб Свінка поклав на голову Вацлава ту саму королівську корону, якою за п'ять років до цього вінчав Пшемисла II [60].

Вступ Вацлава на польський трон означав велику перемогу чеської дипломатії та посилив його престиж як монарха. З часу гнєзненської коронації він гордо величав себе "Dei gratia Bohemiae et Poloniae Rex", тобто "Божою милістю король Богемії та Польщі". Проте цей титул свідчив, радше, про намір Вацлава II поширити чеське панування на цілу Польщу. Адже, насправді, не всі польські області визнали владу молодого Пршемисловича. Під безпосереднім правлінням Вацлава знаходилося суцільне пасмо земель від Балтійського моря аж до кордонів Русі й Угорщини. Сюди належали Східне Помор'я, Великопольща (Познань, Гнєзно і Каліш), частина Куявії, Серадзь, Краківщина й Сандомирщина. З обох сторін цього поясу – в районі Вісли та Одри – залишилися окремі уділи П'ястовичів, відносини яких із Вацлавом II були різними [61].

Клятву вірності чеському королеві як сеньйору склало троє куявсько-інвровроцлавських князів, племінників Владислава I Локетка. Проте брат останнього Ссмовіт, правитель Добжинсько-Ленчицької області, проводив самостійну політику. Дружні стосунки із Вацлавом підтримував його родич Болеслав II Мазовецький. Васальну залежність від Вацлава зберігало й четверо верхньосилезьких П'ястовичів. Натомість у Нижній Силезії Генрик III Глогувський продовжував носити титул "heres regni Poloniae", тобто "спадкоємець Польського королівства", не зрікаючись, таким чином, дідичних прав на Великопольщу. Не бажав коритися Вацлаву і яворсько-свідницький князь Болько I, котрий як опікун трьох малолітніх синів Генрика V Товстого володарював також у Легницько-Вроцлавському уділі. Покидаючи наприкінці 1300 р. Польщу, Вацлав II довірив управління новопідкореними територіями своєму намісникові, чеському панові Гінеку з Дубе [62].

У листопаді 1301 р. помер Болько I і Легницько-Вроцлавське князівство також опинилося у сфері впливу Вацлава II. Як відомо, вирішальну роль у Вроцлаві відіграла міська рада, котра, наразі, орієнтувалася на політичне зближення своєї землі із Чеською державою. Новим опікуном нащадків Генрика V Товстого став єпископ Індрих із Верзбна, адміністрацію Вроцлава перебрав Фрідріх Схаффо [63]. Відтак, під тиском вроцлавських міщан було укладено шлюб Болеслава III, найстаршого сина Генрика V Товстого, з Вацлавовою донькою Маркеттою. Молодий зять оселився на празькому дворі, а у Вроцлаві з'явився чеський староста Бенеш. Користуючись нагодою, Вацлав II підтвердив вроцлавським городянам усі

їхні привілеї, що значно зміцнило його становище в Силезії [64]. Постає питання про мету експансії Вацлава II в Силезію: вона була спрямована на підпорядкування цієї землі Чеській короні чи входила у ширші плани об'єднання всієї Польщі під владою Пршемисловичів. Окремі польські вчені вбачають у діях силезських князів підкорення не Чеській державі, а лише Вацлаву II як спадкоємцю столичного міста Кракова й майбутньому правителю Польщі. Інші історики стверджують, що йдеться, насамперед, про зв'язки Силезії з Чеським королівством [65].

Завойованими польськими територіями Вацлав II правив із Праги. Після своєї гнзненської коронації він вивіз у столицю Чехії й польські королівські регалії, де вони безслідно зникли [66]. На місцях волю Вацлава виконували призначувані й підзвітні йому намісники – гетьмани або ж старости. Це були переважно чеські пани, зрідка – польські чи німецькі феодалі. Так, у Малопольщі посаду старости обіймали Вок із Краварж (1300), Олдржіх із Босковіц (1303) та Рейнгер (1305). У Великопольщі їх функції виконували Гінек з Дубе (1300), Олдржіх із Босковіц (1301, 1303–1305), опавський князь Мікулаш (1301) та Павел із Паульштейна (1305). Ленчицькою землею відав Алексіус із Лекенштейна (1302), а Куявсько-Поморською областю – Тас із Візмбурка (1303) й Фрідріх із Чаповіц (1303–1304). У Східному Помор'ї владні повноваження зосереджувалися в руках місцевого вельможі Петера Свенца (1305). Вроцлавом опікувався Бенеш (1304) та єпископ Індржіх із Верзбна (1305). Межі цих адміністративних регіонів не були сталими й тотожними з кордонами колишніх п'ястовичівських уділів. Часто один і той же староста заступав короля в кількох областях [67].

Незважаючи на прагнення Вацлава піднести в Польщі авторитет центральної влади, тут продовжувала діяти система місцевих урядів. Польська знать зберегла за собою придворні (двірські) й крайові посади восвод, палатинів, каштелянів, суддів та ін. Однак їх повноваження були істотно обмежені. У плані внутрішнього життя Польща й надалі залишалася сукупністю маєтків і земель з відмінним господарським, політичним та культурним устроєм, адже період чеського панування виявився досить коротким для утвердження суттєвих нововведень. Позитивним моментом володарювання Вацлава II в Польській державі стало подолання феодальної анархії, спричиненої роздрібленістю країни [68]. Значну роль у ліквідації беззаконня й розбійництва на теренах Польщі відіграли чеські старости. Тому, як слушно підмітив український історик М. Крикун, "цей інститут вкорінився в її політичну систему" й проіснував довше, ніж три-

Ахіллесовою п'ятою зовнішньої політики Вацлава II був її занадто експансивний характер. Після того, як зі смертю 14 січня 1301 р. Андраша III пересіклася династія Арпадовичів, чеський монарх забажав отримати також угорську корону. На цей раз для свого дванадцятилітнього сина Вацлава III, котрий ще в 1295 р. відсвяткував заручини з донькою Андраша III – принцесою Ержибет. Проте римський папа Боніфачій VIII намітив спадкоємцем угорського трону Карла Роберта Анжу. Кандидатуру чеського королевича активно підтримало одне з угруповань угорських баронів, очолюване Матушем Чаком Тренчанським. Тільки-но прихильники Пршемисловичів нав'язали контакти з Прагою та, після деяких вагань, одержали її згоду, угорський сейм у другій половині травня 1301 р. приступив до виборів. Перемогла чеська партія, тому Вацлав III приїхав в Угорщину й 27 серпня 1301 р. був увінчаний короною св. Іштвана. Дотримуючись угорських королівських традицій, чеський принц прийняв ім'я Ласла V, під яким і почав правити [70].

Таким чином, Пршемисловське панство досягло апогею свого розмаху. Чехія, Моравія, силезькі князівства, Хеб, Польське й Угорське королівства були об'єднані під скіпетром Вацлава II. Вершини могутності він досяг завдяки дипломатичній спритності та не без допомоги кутногорського срібла, уникаючи великих воєн і кривавих битв. Але імперія Пршемисловичів виявилася надзвичайно слабким державним утворенням і дуже швидко опинилася перед загрозою розпаду. Перш за все потребував помочі Ласло V, проти якого продовжували вести боротьбу прибічники Анжуйської династії [71]. Наприкінці травня 1303 р. Боніфачій VIII присудив Угорщину Карлові Роберту, а населення країни звільнив від підлеглості Ласлові V. Водночас римський понтифік звернувся до Альбрехта Габсбурга з проханням надати посильну допомогу анжуйському принцу [72].

Натомість Вацлав II спробував схилити німецького короля на свій бік і заручитися його підтримкою. Однак той почав наполягати, щоб Пршемисловичі зреклися Угорщини, не визнавав за ними прав на володіння Польщею, вимагав залишити Хеб, Верхній Пфальц і Мейсен. Крім того, Альбрехт Габсбург зухвало запропонував, аби Вацлав передав йому на шість років прибуток із кутногорських рудників, або заплатив 80 тисяч гривень сріблом, бо як васал імперії він, мовляв, повинен вносити її правителю десяту частину з дорогоцінних металів, яку заборгував [73]. Коли ж Вацлав II усі ці домагання відкинув, Альбрехт Габсбург наклав на нього імперську клятву і з військом, підсиленім угорськими загонами, вторгся в Чехію. Та восени 1304 р., не зумівши взяти Кутну Гору, німецький правитель повернув назад.

З початком 1305 р. обидві сторони готувалися до нових боїв. Проте хворобливий Вацлав II, вболіваючи за майбутнє свого сина, віддав перевагу мирному розв'язанню конфлікту й погодився зробити деякі поступки на користь Альбрехта Габсбурга в Мейсені та Хебській області. Невдовзі після того чеський король зляг із тяжким туберкульозом і 21 червня 1305 р. помер [74]. Його син і спадкоємець Вацлав III відмовився від угорської корони, маючи намір зосередити всі сили на обороні Польщі від Владислава I Локетка. Останній за підтримки папи й загонів угорських магнатів у 1305 р. здобув Сандомир. Тим часом проти чеського володарювання повстали Локеткові родичі в Куявії, а Генрик III Глюговський напав на Познань [75].

У цій ситуації Вацлав III пообіцяв віддати бранденбурзьким маркграфам Східне Помор'я в обмін на Мейсенську марку, яку їм заставив і яку не зміг викупити його батько. Задля того, щоб зберегти територіальну цілісність чесько-польського союзу, Вацлав III у жовтні 1305 р. одружився з Віолою, донькою цешинського князя Мешка III [76]. Навесні 1306 р. Владислав I Локеток з допомогою угорців заволодів краківським Вавелем. Вацлав III поспішив із військом у Польщу, але дійшов лише до Оломоуца. Тут 4 серпня 1306 р. він був підступно вбитий невідомим нападником [77]. Зі смертю Вацлава III припинила своє існування чоловіча лінія династії Пршемисловичів і настав кінець чеському пануванню в Польщі.

В об'єднанні чеської та польської держав під скіпетром Вацлава II не слід вбачати свідому "слов'янську" політику, спрямовану на створення єдиної й могутньої західнослов'янської імперії. Скоріш за все, можна говорити про персональну чесько-польську унію, як наслідок експансивної династичної політики останніх Пршемисловичів, котру не варто ідеалізувати. У внутрішній політиці влада Вацлава II в Польщі спиралася на двох традиційних союзників: міста і церкву. Саме для них чеський король дарував різні привілеї, не порушуючи при цьому вже існуючі права та свободи, намагаючись у такий спосіб зміцнити своє панування.

Представниками чеської адміністрації на місцях виступали королівські гетьмани або ж старости, посередництвом яких Вацлав II управляв Польщею. Деякі з цих урядовців поводитися корисливо й жорстоко, чим налаштували проти себе та Пршемисловичів польських вельмож. Останні надзвичайно болісно сприймали присутність старост, позаяк прагнули без стороннього втручання експлуатувати власних підданих. Разом із тим незаперечним є те, що в справі реалізації програми відновлення державності Польщі наприкінці XIII ст. чеська влада зробила чимало. Завдяки широким повноваженням, наданим старостам, було досягнуто

економічних результатів у подоланні феодальної анархії, гарантуванні політичної єдності значної частини польських земель, забезпеченні внутрішнього миру заради господарського розквіту країни. В цьому полягають позитивні риси польської політики останніх Пршемисловичів.

Література:

1. Abraham W. Sprawa Muskaty // Rozprawy Akademii umiejętności. Řada filosoficko-historická 30. – Kraków, 1893; Balzer O. Królestwo Polskie 1295–1370, I (1295–1300). – Lwów, 1919; Baszkiewicz J. Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV w. – Warszawa, 1954.
2. Šusta J. Václav II. a koruna polská // Český časopis historický. – Praha, 1915. – Ročník XXI. – S. 313–346; він же. Dvě knihy českých dějin. Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308. Reprint druhého vydání, 1926. – Praha, 2001; він же. České dějiny II/1, Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. – Praha, 1935.
3. Bieniak J. Wielkopolska, Kujawy, ziemie łączycza i sieradzka wobec problemu zjednoczenia państwowego w latach 1300–1306. – Toruń, 1969.
4. Gawlas S. O kształt zjednoczonego Królestwa. Niemieckie władztwo terytorialne a geneza spolesnoutrojowej odrębności Polski. – DiG, Warszawa, 1996.
5. Nowakowski T. Małopolska elita władzy wobec rywalizacji o tron krakowski w latach 1288–1306. – Bydgoszcz, 1993.
6. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації / Пер. з англ. – К., 2000. – С. 29–30.
7. Запкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – Львів, 2002.
8. Лесны И. О недугах сильных мира сего (властелины мира глазами невролога). – Прага, 1990. – С. 26.
9. Vaníček V. Strukturální rysy českých středověkých dějin jako dějin evropských // Velké dějiny malý národ. – Česky spisovatel, 1995. – S. 115.
10. Данте Аліґ'єрі. Божественна комедія / Пер. з італ. і коментарі Є. А. Дроб'язка. – Харків, 2001. – С. 211.
11. Třeštík D., Čechura J., Pechar V. Králové a knížata zemí Koruny české. – Praha, 2001. – S. 297.
12. Vykoupil L. Slovník českých dějin. Druhé, přepracované a doplnené vydání. – Brno, 2000. – S. 473.
13. Vystyd M. Zbyslav Zajic z Třebouné a konec Závise z Falkenštejna // Český časopis historický. – Praha, 1914. – Ročník XX. – S. 165–187; Vaníček V. Závise z Falkenštejna a česká šlechta // Acta Universitatis Nicolai Copernici. – Toruń, 1990. – Historia 24. – Nauki Humanistyczno-Spoleczne, zes. 204. – S. 185–205.
14. Přehled dějin Československa I/1 [do roku 1526]. – Praha, 1980. – S. 233.
15. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. – С. 29.

16. Dějiny zemi Koruny české I. Od příchodu Slovanů do roku 1740. Čtvrté vydání. – Praha–Litomyšl, 1997. – S. 89.
17. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 40, 59.
18. Dějiny Polska. – Praha, 1975. – S. 75.
19. Хек Р. Феодалная раздробленность в Силезии // Польша и Русь. Черты общности и своеобразия в историческом развитии Руси и Польши XII–XIV вв. / Под ред. акад. Б. А. Рыбакова. – М., 1974. – С. 95.
20. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Praha–Litomyšl, 2002. – Svazek III. 1250–1310. – S. 365–367.
21. Dějiny Polska. – S. 76.
22. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до XX ст.). Курс лекцій / За ред. проф. В. І. Ярового. – К., 2001. – С. 91.
23. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 41.
24. Historia diplomacji Polskiej / Pod red. M. Biskupa. – Warszawa, 1982. – Том I. Połowa X w. – 1572. – S. 199.
25. Češi a poláci v minulosti I. – Praha, 1964. – S. 82.
26. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 40–47.
27. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Svazek III. 1250–1310. – S. 420.
28. Ibid. – S. 421.
29. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 60.
30. Šusta J. Václav II. a koruna polská. – S. 321.
31. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Svazek III. 1250–1310. – S. 421.
32. Šebánek J. Čeští notáři na cestě Václava II. za polskou korunou // Studia źródłoznawcze – Commentationes IV. – S. 75–84.
33. Kodex dyplomatyczny Katedry krakowskiej św. Wacława I. 1166–1366/Ed. Franciszek Piekosiński. – Kraków, 1874. – Č. 94.
34. Ibid. – Č. 95.
35. Žemlička J. Století posledních Přemyslovců. – Praha, 1998. – S. 238–239; Urbánková E., Stejskal K. Pasionál Přemyslovny Kunhuty. – Odeon, Praha, 1975.
36. Češi a poláci v minulosti I. – S. 83.
37. Archivum Coronae regni Bohemiae, I/I, ad a. MCCCXV/Ed. Václav Hrubý. – Prae, 1935. – Č. 50–52.
38. Dějiny Polska. – S. 77.
39. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Svazek III. 1250–1310. – S. 430.
40. Češi a poláci v minulosti I. – S. 84.
41. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Svazek III. 1250–1310. – S. 431.
42. Paszkiewicz B. The Monetary Reform of King Václav II in Poland // Jus regale montanorum a měnové krále Václava II. Sborník příspěvků z konference. – Kutná Hora, 2000. – Sekce 3. numismatika. – S. 13–27.

43. Dzieje miasta Nowego Sącza / Red. F. Kiryk. – Kraków, 1992.
44. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 45, 60.
45. Češi a poláci v minulosti I. – S. 84.
46. Kronika Zbraslavská, Chronicon Aulae Regiae. – Praha, 1952. – S. 152–156.
47. Andrulewicz H. Geneza Orła Białego jako herbu Królestwa Polskiego w roku 1295 // Studia źródłoznawcze – Commentationes. – 1968. – № 8. – S. 1–26.
48. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 60.
49. Historia diplomacji Polskiej. – Том I. Połowa X w. – 1572. – S. 200; Dějiny Polska. – S. 78–79.
50. Šusta J. Dvě knihy českých dějin. Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308. – S. 307.
51. Češi a poláci v minulosti I. – S. 85.
52. Žemlička J. Století posledních Přemyslovců. – S. 248.
53. Dějiny Polska. – S. 79.
54. Kronika Zbraslavská, Chronicon Aulae Regiae. – S. 199.
55. Rocznik wielkopolski (1192–1306) // Monumenta Poloniae historica, Nova series / Ed. A. Bielowski. – Lwow, 1878. – Т. III. – S. 41.
56. Šusta J. Dvě knihy českých dějin. Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308. – S. 310–316.
57. Kronika Zbraslavská, Chronicon Aulae Regiae. – S. 207–209; Třeštík D., Čechura J., Pechar V. Králové a knížata zemi Koruny České. – S. 314.
58. Češi a poláci v minulosti I. – S. 86.
59. Dějiny Polska. – S. 80.
60. Vaníček V. Velké dějiny zemi Koruny české. – Svazek III. 1250–1310. – S. 451.
61. Дворник Ф. Слов'яни в Європейській історії та цивілізації. – С. 29; Šusta J. Dvě knihy českých dějin. Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308. – S. 323.
62. Češi a poláci v minulosti I. – S. 86.
63. Historia Wrocławia. – Wrocław, 2001. – Т. I. – S. 129.
64. Dějiny Polska. – S. 81.
65. Baszkiewicz J. Powstanie zjednoczonego państwa polskiego na przełomie XIII i XIV wieku. – S. 206–207; Хек Р. Феодалная раздробленность в Силезии. – С. 96.
66. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 61.
67. Češi a poláci v minulosti I. – S. 86.
68. Dějiny Polska. – S. 82.
69. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 61.
70. Ліхтей І. Боротьба чеського правителя Вацлава II за угорську корону (поч. XIV ст.) // CARPATICA-KARPATIKA. – Ужгород, 2003. – Вип. 23. Актуальні проблеми історії та етнології. – С. 10–13.

71. Fiala Z. Rozmach a zánik Přemyslovců // Dějiny a současnost. – 1964. – № 10. – S. 6.
72. Žemlička J. Století posledních Přemyslovců. – S. 349.
73. Томекъ В. Исторія Чешскаго королевства / Пер. съ чешскаго. – С.–Пб., 1868. – С. 252.
74. Fiala Z. Přemyslovské Čechy. Český stat a společnost v letech 995–1310. – Praha, 1975. – S. 212–214; Лесны И. О недугах сильных мира сего (властелины мира глазами невролога). – С. 34–35.
75. Šusta J. Dvě knihy českých dějin. Kniha první: Poslední Přemyslovcí a jejich dědictví 1300–1308. – S. 463.
76. Kronika Zbraslavská, Chronicon Aulae Regiae. – S. 252; Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 62.
77. Češi a poláci v minulosti I. – S. 87.

I. Lichtej

Die polnische Politik von letzten Prschemzslowztschs (Endedes 13. – Anfang des 14. Jhs.)

Der vorgelegte Abhandlung setzt sich das Ziel, die wichtigsten Etappen der polnischen Politik von letzten Prschemzslowztschs zu verfolgen und ihre reale Absichten zu ergründen, was das Schaffen der großen mitteleuropäischen Monarchie betrifft. Der Autor analysiert die Funktionen und die Tätigkeit der königlichen Hetmans als Träger der tschechischen Gewalt in Polen, ergründet ihren Beitrag zur Überwindung der feudalen Anarchie, Räubereien und Gesetzwidrigkeit, charakterisiert die von Wazlaw dem II. getroffenen Maßnahmen zur Festigung seiner Herrschaft in diesem Land.

Федір Корятович у світлі нових джерел*

Йосип Кобаль

Рід литовських князів Корятовичів залишив в історії України помітний слід. З усіх членів цього роду найвідомішим є подільський князь Федір Корятович — визначна історична постать, яка от уже кілька століть поспіль оповита своєрідним ореолом із суміші історичної правди, легенд та вигадок. З його іменем пов'язується одне із наймасовіших заселень території сучасного Закарпаття українським населенням, заснування і будівництво Мукачівського Святомиколаївського василіанського монастиря, перебудова чи навіть побудова Мукачівського замку, організація з підвладних йому територій окремого Мукачівського князівства; сприяння духовному й економічному розвитку краю; боротьба проти закріпачення населення, його латинізації й мадяризації, проти засилля іноземців і т. д. і т. п. (дивись основні праці: Basi-lovits J., 1789; Лучкай М., 1988, с. 205-234; Балудянський А., 1851, с. 203-205; Lehoczky T., 1893; Zsatkovics K., 1900; Петров А., 1906, с. 1-13; Hodinka A., 1909; Wolff J., 1895, 177-178о.; Пачовський В., 1921, с. 98-108; Кондратович Й., 1924; Гаджега В., 1929, 1930, 1930; 1932, с. 20-52; Петров А., 1930; Проппин В., 1954, с. 98-104; Геровський Г., 1959; Пекар А., 1967, с. 15, 16, 39 і далі; Попович М., 1993; Павленко Г., 1997; Данилюк Д., 1997, с. 24-33; Войтович Л., 1992, с. 169-172; 1996, с. 106-115).

Щоб розібратися в цих та їм подібних висловлюваннях, відділити раціональне від вимислу й спробувати відтворити дійсний, історичний портрет Федора Корятовича необхідно звернутися до джерел. Останні можна поділити на дві великі групи. До першої належать літописи, хроніки, які характеризують життя і діяльність Федора Корятовича, головним чином — до прибуття його в Угорщину, а до другої — грамоти фольклорні матеріали, в яких йдеться про його перебування в Угорщині й на тери-

*Стаття є частиною монографії, присвяченої життю і діяльності подільського князя Федора Корятовича, котра готується до друку.